

DVIJE SLIKE DOMENICA PERUZZINIJA U DUBROVNIKU I OKOLICI

Kruno Prijatelj

U slikovitoj dominikanskoj crkvi u Čelopecima u bogatoj Župi dubrovačkoj, čiji je ubavi krajolik prikazan na pozadini pale glavnog oltara s likom sv. Domenika poznatog dubrovačkog klasicističkog slikara Carmela Reggia iz Palerma, s nizom danas nestalih pojedinosti, na prvom lijevom pobočnom oltaru nalazi se pala s prikazom »Silaska sv. Duha« sa signaturom:

Dom — Pruzzinus — Pis.^{sis}
pingebat Anconae
· 1633 ·

Središnju osovinu kompozicije stvaraju na gornjem dijelu golubica sv. Duha okružena anđelima i anđeoskim glavicama na osvjetljenom nebu narančasta odsjaja pod kojom je četvrtasti prozor dvorane sa sivkastim oblacima na plavom nebu ispod kojega je zasjela Bogorodica prikazana u poodmaklim godinama i odjevena u ružičasto-ljubičastu odjeću s naglašenije violetnim rukavima i sa zelenim plaštem, s rukama prekriženim na prsima, spuštenu pogleda i s plamenim jezikom nad glavom. Unaokolo su grupirani apostoli vrlo izdiferenciranih lica: mladi, srednjih godina i starci, plavokosi, smeđih vlasi, prosijedi i sijedi, ali uvijek s produhovljenim izrazom lica i s plamenim jezikom nad glavom. U prvom planu kleče veliki likovi Petra i Ivana: Petar gleda prema nebu, staračke su mu crte lica, odjeven je u zelenu odjeću, preko koje je s mnogo slobode i razigranosti prebačen zlatnožuti plašt, a Ivan kleči zakrivajući rukom oči kao da se zaštićuje od bljeska sjaja svetoga Duha, kosa mu je plava, lice mladenačko, odjeća zelenkasta, a plašt crven ispod kojega proviruje gola poklekla snažna i mišičava noga. Predaleko bi nas odvelo pojedinačno opisivanje ostalih likova koji su neobično i smiono komponirani asimetrično i često gotovo neproporcionirano kao u nekoj gužvi i vrtlogu koje je izazvala čudesna svjetlost nebeske vizije. Svako pojedino lice djeluje kao portret svojom živošću i raznolikošću, a u odjećama slikar varira slobodnim ritmom bogatu kolorističku gamu

plavih, sivih, ružičastih, crvenih, zelenih, ljubičastih i smeđih odnosa boja tkanina haljina i plašteva. Sasvim s desne strane uspravan je još jedan ženski lik u smeđoj gami koji sudjeluje u ovom prizoru: po svoj prilici je to Magdalena. U jednoj uobičajenoj temi standardne ikonografije osjeća se na toj pali htijenje umjetnika osobnih crta koji nastoji dati određeni osobni pečat u kompozicionoj shemi (uza sve neujednačenosti, ili upravo zbog njih), u izrazima lica, u odnosima boja, u ugođaju prostora dvorane. Mnoge su se pojedinosti danas izgubile zbog velikih oštećenja platna, koje neminovno očekuje i zaslužuje restauratorski zahvat. Taj će sigurno otkriti mnoge nijanse koje danas ne vidimo, a vjerojatno i ispraviti neke detalje koje smo ovdje iznijeli prema današnjem stanju platna.

Kad sam prvi put još 1951. godine unio tu palu u literaturu, uočivši njen kvalitet i njenu razliku od brojnih često banalnih baroknih pala toga vremena po našim crkvama i stoga je, uz još neke, posebno izdvojio, nije mi bilo poznato tko je taj slikar »Pruzzinus« iz Pesara koji ju je potpisao.¹ Boravak u Urbinu 1976. godine, gdje sam na tamošnjem sveučilištu predavao o dalmatinskom renesansnom slikarstvu, pružio mi je priliku da se potanje informiram o tom autoru slike iz Župe dubrovačke koja mi se često navraćala u sjećanje kao neriješeni problem unatoč potpisu autora. Došao sam, tada, na osnovi konzultacija s literaturom i sa stručnjacima, do rezultata da je »Pruzzinus« latinska interpretacija prezimena slikara i da je autor naše pale jedan od najstaknutijih slikara baroka u Markama. To je Domenico Peruzzini (1602 — nakon 1673), rođen u Castel Durante (Urbania), član porodice koja će dati nekoliko slikara, a koji se po obližnjem gradu Pesaru potpisivao često »de Pisauro« ili »Pisaurensis«. Taj je umjetnik proveo mladost u rodnom mjestu, učio je zatim slikarstvo zajedno sa S. Cantarinijem u »bottegi« G. G. Pandolfija i imao je dodire s umjetnošću F. Baroccija. Najpoznatiji njegovi radovi su »Bogorodica sa svecima Rokom i Sebastijanom« u katedrali, »Uznesenje Bogorodice« u crkvi sv. Franje i slike »Sv. Ivan na Delosu« i »Sv. Ivan na Patmosu« u Pinakoteci u Urbaniji, »Vizitacija sa svecima Franjom Asiškim, Franjom Paulskim i Filomenom« u crkvi na groblju u S. Angelo in Vado kod Pesara, »Bogorodica sa Djetetom i svecima Mustiolom, Torpetom i Margaritom« u crkvi sv. Margarite u Peglio Urbania, a atribuiraju mu se i slike »Sv. Jakov stariji« i »Stigmatizacija sv. Franje« u Pinakoteci u Anconi. Bavio se je i slikanjem portreta, od kojih je najpoznatiji onaj vojvode Francesca Maria della Rovere u biblioteci u Urbaniji, a poznata je i njegova djelatnost kao bakrorezbara.²

Neke od nabrojanih slika imaju očitih analogija s palom u Čelopecima, naročito »Uznesenje« u Urbaniji na kojemu možemo naći neke »morellijanske« sličnosti između apostola na toj i na našoj slici. I među likovima slike »Sv. Ivan na Delosu« možemo uočiti neke tipološke srodnosti među figurama koje slušaju mladog evanđelistu i apostola sa slike u Čelopecima.

Domenico Peruzzini je palu u Čelopecima potpisao u Anconi, gdje je imao plodnu radionicu do smrti. Slikarstvom se nije bavio on sam nego i njegov brat Giovanni Battista (1604?—1694), pa Paolo (aktivan u Anconi i

Domenico Peruzzini, Silazak sv. Duha u dominikanskoj crkvi u Župi dubrovačkoj

Rimu u drugoj polovini 17. st.) koji se smatra sinom jednog od ove dvojice, a istoj je obitelji pripadao i onaj Antonio Francesco Peruzzini (1668?—?), suradnik Magnasca i Sebastiana Riccija i sljedbenik Salvatora Rose. Posljednji je po svojoj prilici bio učitelj Marca Riccija, a o njemu sam nedavno pisao u povodu interpretacije podatka o boravku mladog Marca Riccija u Splitu u okviru referata o vezama Riccijevih i Dalmacije na kongresu u Udinama posvećenom Sebastianu Ricciju i njegovu vremenu.³ Naš Domenico Peruzzini bio je, čini se, najstariji slikar te plodne umjetničke porodice, a ova činjenica će imati svoju važnost u rješavanju atributivnog problema druge slike o kojoj će biti riječi u ovoj studiji i koju ćemo pripisati istom slikaru: o portretu O. Marina Gundulića (1596—1647) u vl. dra F. Kesterčaneka u Dubrovniku.⁴

Slika prikazuje istaknutog dubrovačkog isusovca iz poznatoga Gundulićeva vlastelinskog roda. Rođen u Anconi, gdje mu je obitelj imala velike posjede, Marin je Gundulić došao kao dijete u Dubrovnik i tu završio prve škole. Vratio se zatim ponovno u Italiju i u Anconi i Rimu učio srednju školu, a zatim retoriku, filozofiju i teologiju. Opet je u Dubrovniku od 1622. do 1628. godine (od 1624. do 1626. djeluje kao profesor logike), a zatim se vraća u Italiju, gdje 1630. godine obavlja funkciju rektora Ilirskog kolegija u Loretu. Od 1631. do 1634. godine je superior dubrovačke isusovačke rezidencije, a zatim se ponovno vraća u Italiju i postaje rektor raznih isusovačkih kolegija. Umro je u Dubrovniku 1647. godine gdje je bio na službenom putovanju. Smatra se osnivačem dubrovačkog Jezuitskog kolegija radi donacije od 18.000 škuda koju je dao za osnivanje te institucije što će se konstituirati tek 1658. godine.

Na portretu je Marin Gundulić prikazan kako sjedi na naslonjaču, izražajna lica, svijetloplave prosijede kose, blijeda inkarnata, prodorna pogleda plavih očiju i izrazito crvenih usana. Odjeven je u crno isusovačko ruho, a u ruci drži svijetlosivi list pergamena na kojemu se naslućuje neki nacrt, a prema Kesterčaneku možda simbolizira spomenutu darovnicu. U pozadini se slike naziru obrisi dvokatne građevine. Boja je pozadine uglavnom tamnosmeđa, a desno u daljini nazire se nebo s laganim zeleno-sivim oblacima kroz koje prodire svjetlo. Na slici su neka slova koja je teško dešifrirati. S umjetničkog gledišta portret odaje očiti kvalitet i vještinu autora.

Kad je M. Vanino pisao o Marinu Gunduliću, smatrao je da je njegov portret onaj koji se sada čuva kod dubrovačkih isusovaca. Kesterčanek je uvjerljivo dokazao da je taj portret kopija onoga u njegovu vlasništvu u bivšem ljetnikovcu obitelji Gundulić u Gružu, a da je onaj očito tvrdi i slabijeg kvaliteta s imenom prikazana lika kod isusovaca po njemu naslikan od slabijeg umjetnika, vjerojatno u 18. st. Da je portret u dra Kesterčaneka original, složio se naknadno i M. Vanino u uvodnom »Summariumu« citirane Kesterčanekove studije.

O autorstvu portreta Marina Gundulića dva izvora tvrde da je djelo slikara »Prussina Starijeg«. O. Šimun Capitozzi (1670—1753) u djelu »Alcune memorie di questo Collegio di Ragusa« navodi da je taj portret »del famoso pennello del Prussino Vecchio Anconitano«, a O. Juraj Bašić (1695—1775)

*Domenico Peruzzini, Portret O. Marina Gundulića kod obitelji Kesterčaneak
u Dubrovniku*

u svojem autografu pronađenom od Vanina pod naslovom »Elogia Jesuitarum Ragusinorum« piše »Prussinus senior in arte pictoria celeberrimus illius effigiem (tj. Marina Gundulića) quem paulo ante Anconae viderat et contemplaverat, in tela coloribus expressit«. Iz toga citata Kesterčanek zaključuje da je Ankonski kolegij dao izraditi malo poslije Gundulićeve smrti (god. 1648?) od slikara koji ga je za života osobno poznao, te da ga je poslije poklonio dubrovačkom kolegiju, što je potpuno prihvatljivo.

Kesterčanek nije znao za postojanje Peruzzinija (odnosno, kako piše, tražio je u čitavoj sebi pristupačnoj literaturi i kod poznatih mu stručnjaka uzalud slikara »Prussina«), pa je došao do zaključka da taj slikar nije uopće postojao ili da su spomenuti kroničari pogrešno naveli njegovo ime. Iznio je stoga »slutnju« da je autor portreta Marina Gundulića veliki francuski slikar Nicolas Poussin (1594—1665), a to je argumentirao svojom interpretacijom skoro nečitljive signature kao N. Pusi(sic!) i činjenicom što je Poussin boravio u Rimu 1647. godine kao i Gundulić.

Danas, kad nam je razjašnjena Peruzzinijeva ličnost, mislim da ne može biti sumnje u to da je taj »Prussinus senior« naš Domenico Peruzzini. To nam potvrđuju ne samo spomenuta veza toga slikara s Dubrovnikom, njegov i Gundulićev zajednički boravak u Anconi, koji spominje Bašić, činjenica da atributi »Vecchio« i »Senior« odgovaraju Domenicu kao najstarijem poznatom slikaru tog umjetničkog roda, već i stilska analiza toga platna koja se slaže s načinom slikanja ankonskog majstora. Dovoljno je spomenuti već navedeni Domenicov portret vojvode Francesco Maria della Rovere u biblioteci u Urbaniji koji odaje sličnosti s našom slikom u impostaciji lika u prostoru, jednostavnoj monumentalnosti i obradi oka i ruke. Zanimljivo je da je Domenico Peruzzini, toliko razigran i prožet baroknim duhom u kompozicijama religioznog sadržaja, znao biti tako smiren u prikazu portretirana lika.

Rješenjem problema autorstva pale »Silaska sv. Duha« u dominikanskoj crkvi u Čelopecima i portreta O. Marina Gundulića povećava se katalog ovog istaknutog baroknog slikara iz Maraka za još dva vrijedna rada, a usporedo se učvršćuju već poznate umjetničke veze naše obale sa susjednom Anconom, u kojoj su djelovali Juraj Dalmatinac i Ivan Duknović dvjema slikama koje su postale dio našeg umjetničkog i kulturnog inventara.

BILJEŠKE

¹ K. *Prijatelj*, Prilozi slikarstvu XV—XVII st. u Dubrovniku, Historijski zbornik IV, 1—4, Zagreb 1951, str. 191; K. *Prijatelj*, Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Zagreb 1956, str. 68.

² O Peruzzinina v. L. *Serra*, Thieme-Becker: Künstler-Lexikon XXVI, Leipzig 1932, str. 458—459; G. *Marchini*, La Pinacoteca comunale di Ancona, Ancona 1960. Zahvaljujem prof. A. Antonelliju iz Instituta za povij. umjet. u Urbinu za fotografije i fotokopije tekstova o Domenicu Peruzziniju, koje su mi poslužile kao komparativni materijal.

³ K. *Prijatelj*, Note dalla Dalmazia in margine ai Ricci, Atti del Congresso internazionale di studi su Sebastiano Ricci e il suo tempo, Milano 1975, str. 52—54.

⁴ F. *Kesterčanek*, Portret O. Marina Gundulića — pronaden originalan portret, Vrela i prinosi II, Sarajevo 1940, str. 1—11 posebnog otiska; V. i M. *Vanino*, Gundulići i Dubrovački kolegij, Hrvatska revija XI, Zagreb 1938, str. 693—697.

DUE DIPINTI DI DOMENICO PERUZZINI A DUBROVNIK E NEI SUOI DINTORNI

Kruno Prijatelj

Nella prima parte dell' articolo l'autore analizza la pala rappresentante la »Discesa dello Spirito Santo« nella pittoresca chiesa dei domenicani a Čelopeci (Župa dubrovačka), firmata nel 1633 da »Domenicus Pruzzinus Pisaurensis«. Si tratta di una interessante opera del pittore marchigiano Domenico Peruzzini (1602 — dopo il 1673), nato a Castel Durante (Urbania), scolaro del Pandolfi, che ebbe contatti con S. Cantarini e F. Barocci e che operò pure a Pesaro e a Ancona. L'autore analizza dettagliatamente la pala di Čelopeci e la confronta colle altre opere di questo importante pittore dell'epoca barocca nelle Marche che in quel periodo ebbero con Dubrovnik stretti legami culturali e commerciali.

Allo stesso pittore viene qui attribuito anche il ritratto del gesuita raguseo Marin Gundulić in proprietà Kesterčanek a Dubrovnik, che vecchie fonti davano al »famoso pennello del Prussino Vecchio Anconitano«. Il ritratto corrisponde allo stile della ritrattistica di Domenico Peruzzini che eseguì il noto ritratto del Duca Francesco Maria della Rovere a Urbania. Cade così l'ipotesi che questo ritratto sia stato dipinto dal grande pittore francese Nicolas Poussin, come era stato supposto a suo tempo e il catalogo di Domenico Peruzzini viene ampliato da due opere di valore.